

ШУДРИКОВ В.Н. ПРОТИВОРЕЧИЯ И ПРОБЕЛЫ В НОРМАТИВНОМ РЕГУЛИРОВАНИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ ПО НАДЗОРУ ЗА ТЕХНИЧЕСКИМ СОСТОЯНИЕМ ТРАНСПОРТНЫХ СРЕДСТВ В УКРАИНЕ

Осуществлено сравнительно-правовое исследование нормативного регулирования деятельности подразделений органов внутренних дел Украины и Российской Федерации по надзору за техническим состоянием транспортных средств с целью изучения положительного опыта для устранения противоречий и пробелов в национальном законодательстве.

***

SHUDRIKOV V.N. CONTRADICTIONS AND FLAWS IN A NORMAL REGULATION OF ORGANS OF INTERNAL AFFAIRS' ACTIVITY ON SUPERVISION FOR TECHNICAL STATE OF AUTOTRANSPORT MEANS IN UKRAINE

The comparative-juridical investigation of a normal regulation of submission's activity of the organs of Internal Affairs in Ukraine and Russian Federation on supervision for technical state of transport means with the aim of studying positive experiment for removal contradictions and flaws in the national legislation.

М.М. ЯСИНОК

канд. юрид. наук

Білопільський районний суд Сумської області

УДК 347.92

УЧАСТЬ ГЛУХОНИМИХ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Визначені процесуальні, психологічні та тактичні особливості діяльності перекладачів глухонімих у цивільному процесі стосовно потреби встановлення точного мовного зв'язку між глухими і тими, хто чує.

Гарантування закріплених у Конституції України прав громадян на судовий захист як сьогодні, так і в майбутньому буде найактуальнішою проблемою в державі. Це пов'язано зі стрімким розвитком економічних, соціальних, цивільних правовідносин і, разом з цим, підвищенням ризиком щодо їх порушень.

Кожна особа має право звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів на засадах рівності перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак.

Питання судового захисту прав громадян в умовах розвитку демократії в Україні стає актуальним питанням сьогодення. Тому дана проблема є предметом досліджень сучасних науковців-процесуалістів, таких як М. Штефан, В. Комаров, В. Тертишников, В. Кройтор та ін. У той же час у дослідженнях українських науковців проблема судового захисту прав громадян ще не знайшла достатньо повного висвітлення. І перш за все це стосується досліджень захисту прав осіб з певними вадами фізичних недоліків. Ось чому метою даної статті є вивчення процесуальних, психологічних та тактичних особливостей діяльності перекладачів глухонімих у цивільному процесі, бо лише через перекладача здійснюється мовний зв'язок між глухими і тими, хто чує; її новизною – особливістю теми, що раніше не отримала широкого розгляду в юридичній науці.

Судовий розгляд цивільних справ, де сторонами є глухі, німі, глухонімі, а також справ, в яких приймають участь дані особи в якості третіх осіб, свідків, викликає на

практиці великі труднощі. Вони обумовлені не лише особливостями психології осіб з дефектами слуху і мови, але і тим, що без перекладача неможливо успішно здійснити правосуддя по таких справах.

Наявність фізичних недоліків у німих, глухих, глухонімих і визначає специфіку їх психологічної діяльності. Вона характеризується особливістю сприйняття обставин та їх відтворення, особливістю мислення та передачі свідомості при спілкуванні. Ось чому факти, обставини та події, свідками яких є такі особи, сприймаються, а потім відтворюються так, як це характерно для цих осіб.

Глухонімі, які є стороною в цивільній справі, третіми особами, свідками, як правило, доводять до відома суду інформацію за допомогою міміки та різних жестів. Міміка глухонімих, не дивлячись на деякі її особливості, як правило, є однаковою. В той же час у частини глухонімих є індивідуальний словник, зрозумілий лише вузькому колу осіб, тому що їх мова все ж є унікальною. Незважаючи на те, що кількість жестів і мімічних виразів є значними, все ж вони не можуть зрівнятися з лексикою української мови. Разом із тим глухонімі спілкуються між собою не лише за допомогою жестів - дактильної мови (ручної азбуки), але і «читають з губ». Якщо для них це є повсякденний засіб спілкування, яким вони добре володіють, то прихід таких осіб у судові засідання потребує послуг перекладача. Відповідно до ч.1 ст.55 ЦПК України [1] перекладачем може бути особа, яка вільно володіє мовою, якою здійснюється цивільне судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідне для усного чи письмового перекладу з однієї мови на іншу, а також особа, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими.

Таким чином, закон не пов'язує особу перекладача з якимось віковим, освітнім чи посадовим цензом, тому суд має право викликати в судове засідання будь-яку особу, яка розуміє жестомімічну чи дактильну мову.

Разом із тим, найбільш правильно можна визнати практику тих судів, які для вирішення проблеми перекладу звертаються до зібрання глухих, учбово-виробничих комбінатів глухонімих, спеціальних шкіл, училищ, інституту дефектології. Таким чином, коло осіб, які б могли виконати функції перекладачів у судовому процесі є широким. Разом із тим, при відсутності спеціаліста-перекладача суд може скористатися послугами приватних осіб. В той же час необхідно підкреслити, що один і той же перекладач повинен приймати участь по справі від її початку і до її закінчення, бо він уже знайомий з особливостями міміки та жестів даної особи (позивача, відповідача, третьої особи, свідків тощо).

При попередньому розгляді справи головуючий, після перевірки явки осіб у судове засідання, сповіщає учасників судового процесу, що для перекладу пояснень чи заяв глухонімого, а також для перекладу показів, документів, питань, клопотань всім учасникам судового процесу запрошений перекладач. При цьому перекладачеві детально роз'яснюються його права та обов'язки, передбачені ст.164 ЦПК України, і на цій підставі він попереджається письмово під розписку про кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад (ст.384 КК України) чи відмову перекладача без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків (ст.385 КК України [2]). Після цього головуючий приводить перекладача до присяги: «Я, (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю сумлінно виконувати обов'язки перекладача, використовуючи всі свої професійні можливості». Текст присяги підписується перекладачем та приєднується до справи. Як бачимо, законодавець питанням точного перекладу в судовому засіданні надає великого значення і уваги бо це пов'язано, перш за все, з точним та безпосереднім дослідженням доказів, на підставі яких суд і обґрунтовує своє судове рішення. При цьому суд уточнює, крім прізвища перекладача, його спеціальну освіту, де він вивчав жестомімічну та дактильну мову, стаж роботи перекладачем, можливість перекладача вести зворотній переклад, тобто перекладати міміку і жести на звичайну розмовну мову. Разом з тим суди не завжди з'ясовують дані відомості. В протоколах судових засідань часто не вказується, який розумовий спосіб – жестомімічний чи дактильний – застосовувався при дачі пояснень сторонами чи свідками.

Незважаючи на те, що суд в більшості випадків займається пошуком перекладачів, все ж глухонімому необхідно дати можливість самому вибрати такого перекладача, якому він повністю довіряє, розуміє його і вільно з ним спілкується. Такий спосіб підбору перекладача дозволить таким особам подолати притаманну їм підозрливість та недовірливість, встановити з ними психологічний контакт. В іншому разі дуже важко розраховувати на їх відвертість. Якщо глухонімий володіє жестомімічною і дактильною мовою, можливо запросити двох перекладачів: одного, який володіє дактильною мовою, іншого – жестомімічною. У такий спосіб суд має можливість більш послідовно і детально допитати глухонімого. Той факт, що по справі буде приймати участь два перекладачі не є процесуальною помилкою, така обставина є необхідною. Якщо у судових процесах вияснюється загальні чи спеціальні поняття, найбільш доцільною є використання дактильної мови, а там де потрібно з'ясувати практичні питання, достатньо міміки та жестів.

У випадках, коли глухонімі не знають загальноприйнятих жестів і розуміють жестомімічний словник лише

окремих осіб, можливо запросити тих, хто знаходиться з ними у постійному зв'язку та спілкуванні, бо лише ці особи можуть точно розуміти та толкувати їх міміку і жести. Незважаючи на вимоги п.3 ч.1 ст.20 ЦПК України, такими особами можуть бути родичі, піклувальники, опікуни тощо. Разом з тим, розуміючи, що існують побоювання відносно того, що вони умисне можуть допускати невірний переклад, наприклад по справах щодо розподілу спадкового майна, де зачіпаються права усіх спадкоємців, в тому числі і глухонімих, все ж суд вимушений йти на це, бо це є єдиний спосіб отримати інформацію від цієї категорії глухонімих. Інша річ, що суд в цьому випадку повинен давати свою оцінку такому перекладу.

Установлюючи особу глухонімих у цивільному процесі, необхідно з'ясувати, коли вони втратили слух чи мову, навчалися вони чи ні в якій-небудь спеціалізованій школі, якою мовою – жестомімічною чи дактильною – краще володіє така особа, здатна вона чи ні «читати з губ». Такі дані необхідні не лише для правильного перекладу, але і для того, щоб перекладач міг підготуватися в суді до перекладу, вибрати його темп, уточнити його продовження. Разом із тим участь перекладача у цивільному процесі пов'язана з правом позивача, відповідача, третіх осіб на його відвід. Відповідно до ч.1 ст.22 ЦПК України перекладач (в тому числі і перекладач глухих, німих, глухонімих) не може брати участі у розгляді справи та підлягає відводу з підстав, зазначених у ст.20 ЦПК України.

Такими підставами є:

- 1) під час попереднього вирішення справи перекладач брав участь у процесі як свідок, експерт, спеціаліст, представник, секретар судового засідання;
- 2) він прямо чи побічно зацікавлений у результаті розгляду справи;
- 3) він є членом сім'ї або близьким родичем іншої сторони або інших осіб, які беруть участь у справі;
- 4) якщо є інші обставини, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості перекладача.

Перекладач також не може приймати участь по справі в разі його некомпетентності, бо недостатнє знання жестомімічної мови може потягти за собою невірний її переклад і, як наслідок, порушення прав глухонімих щодо захисту їх прав.

Крім того, суд повинен уточнити, коли така особа отримала копію позовної заяви та чи зрозумілі їй ті вимоги, які викладені в позові. Якщо така особа неосвічена, необхідно вяснити: перекладалась йому позовна заява перекладачем. Проголошена головуючим у судовому засіданні позовна заява та перелік доказів до неї повинні бути повністю перекладені глухонімому, незалежно від того, що йому дані документи та позовна заява уже перекладалися перекладачем.

Участь перекладача при поясненні чи допиті глухонімих означає, що між глухими і чуючими учасниками процесу вводиться додатковий ланцюг – перекладач. Але це не є порушенням принципів цивільного процесу, таких як безпосередність, усність, змагальність тощо, бо такі пояснення глухонімими даються безпосередньо у судовому засіданні з перекладом їх на усну мову. Разом з тим суд повинен сприяти тим факторам, які впливають на повноту і точність перекладу. Для цього в судовому засіданні необхідно організувати такі умови для перекладача і глухонімого, які б забезпечили отримання найбільш достовірної і повної інформації. Для того, щоб перекладач і сторона в процесі, 3-я особа, свідок вірно розуміли один одного, без ускладнень вели переклад, на наш погляд, необхідно дотримуватись таких правих: а) світло в залі пови-

нно падати на обличчя і руки глухонімого і перекладача, щоб вони гарно бачили міміку і жести один одного; б) під час пояснень і перекладу їм неможна держати в роті чи руках сторонні предмети, які ускладнюють жестикуляцію чи дактилологію; в) перекладачу необхідно надати зручне місце, при цьому його руки повинні бути на відстані одного-двох метрів від глухонімого, а їх руки повинні бути звернені долонями один до одного, щоб вони добре бачили рух пальців. Дані правила забезпечать точність і повноту показів, отриманих за допомогою дактилології.

Питання судді, інших учасників процесу, складні слова, юридичні та інші спеціальні терміни, загальні питання перекладач повинен повторити двічі. Якщо ж вони погано сприймаються, він повинен попросити, спростити їх чи взагалі замінити.

Перекладач спілкується з глухонімими мімікою, жестами та за допомогою дактильної мови. Разом з тим він зобов'язаний перекладати і проголошувати в слух увесь зміст такого спілкування, незалежно від того, що глухоніми пояснює, а також незважаючи на те, якою мовою він це робить, жестомімічною чи дактильною.

В ході спілкування необхідно робити паузи, перерви, бо переклад міміки і жестів, а особливо дактилологія, в умовах усного судочинства після півторагодинного безперервного перекладу призводить до втоми зору, гальмуванню мислення, обмеженню сприйняття, що знижує якість перекладу. Це може призвести до того, що пояснення можуть бути перекладені невірно чи неточно. Тому навіть незначні відступи від цих правил ускладнюють розуміння зверненої до глухонімих дактильної чи жестомімічної мови, що може вплинути на достовірність і повноту пояснень.

Якщо ж глухоніми не знає загальноприйнятої жестомімічної чи дактильної мови і дає пояснення за допомогою осіб, які глумачать його покази, перекладач повинен пояснити особливості мімічного словника глухонімого, змістове значення індивідуальних жестів і міміки.

Освіченому глухонімому, за ухвалою суду, питання і заявлені клопотання учасниками цивільного процесу можуть ставитися у письмовому вигляді. Останній має право викласти свої відповіді чи заперечення у письмовій чи усній формі. Якщо відповіді даються у письмовій формі, то вони проголошуються у судовому засіданні і приєднуються до справи. Перекладач повинен бути присутнім у залі судового засідання у всіх випадках, щоб глухоніми могли в час скористатися допомогою перекладача.

При формуванні питань глухонімих потрібно не допускати складнопідрядних, складносуриядних та будь-яких складних речень, бо їх структура не дозволяє точно і швидко перекладати пояснення на мову міміки і жестів. Оскільки жестомімічна мова не вкладається ні в які норми граматики, то у глухонімих присутня неправильна побудова фраз, неправильне вживання займенників. Самою ж жестикуляцією не передається лад мови. Тому глухоніми не завжди розмежовують предмет і дію, предмет і ознаки. На мові жестів наближені по наглядному зв'язку поняття, наприклад свідочтво про шлюб, свідочтво про народжен-

ня, заповіт, не диференціюються, а перекладається як документ. Ось чому змістовна неточність жестів призводить до того, що один жест слугує для показу не одного, а декількох слів, близьких по змісту, тому зазначити жестами кожне слово практично неможливо. У зв'язку з цим неможливо вимагати від перекладача дослівного перекладу пояснень глухонімого.

Перекладачеві доводиться розшифровувати інформацію, яку закодовано в міміку і жести, і робити специфічний переклад словарною мовою. Тому від точності перекладу мови глухонімого залежить і точність його пояснень. Звісно, що стилістична обробка мови міміки та жестів допустима, але вона має місце лише в межах неправильної побудови фраз, усунення повторень, жаргонних слів тощо.

До труднощів перекладу слід віднести і те, що глухоніми не можуть жестами передати імена та прізвища учасників подій. Вони часто один одного називають не по імені, прізвищу чи по батькові, а підбирають кожному характерний індивідуальний жест, який характеризує якусь особливість обличчя, зачіски, одягу тощо. Перекладач повинен це враховувати і в даному випадку в повній мірі використати дактильну мову.

Незважаючи на те, що дактильний переклад пояснень є повільнішим за мімічний, гірше сприймаються на великій відстані, швидко приводить до втоми зору і потребує великої напруги, але він є більш точним ніж жестомімічний переклад. Разом з тим, при перекладі пояснень глухонімих потрібно мати на увазі, що такі особи іноді дають пояснення відносно обставин справи, які недоступні їх сприйняттю. При цьому вони намагаються відтворити такі обставини за допомогою інтерпретації свого логічного мислення. Учасники процесу повинні враховувати те, що робиться це не навмисно: таким чином глухоніми компенсують свій недолік. В цій ситуації суд повинен нагадати глухонімому, що він повинен пояснити лише те, що він бачив і знає особисто, не підмінюючи таких фактів своїм особистим судженням. Треба зазначити, що всі пояснення таких осіб при наявній можливості повинні бути перевірені іншими доказами.

Таким чином, участь такого спеціаліста, як перекладач у судовому засіданні при поясненнях глухонімих є гарантією належного захисту порушених прав і свобод, та інтересів даної категорії осіб. Нажаль питання участі спеціалістів у цивільному процесі, їх особливість при виконанні процесуальних дій належним чином не досліджена, незважаючи на те, що значення особи спеціаліста у судових процесах сьогодні набуває актуальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний процесуальний кодекс України. –Х.: Видавель СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2005. -176 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року /За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. –К.: Кантон, А.С.К., 2001. –1104 с.

Надійшла до редколегії 15.03.2006

ЯСЫНОК Н.М. УЧАСТИЕ ГЛУХОНЕМЫХ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ

Определены процессуальные, психологические и тактические особенности деятельности переводчиков глухонемых в гражданском процессе относительно необходимости установления точной языковой связи между глухими и теми, кто слышит.

***

JASYNOK N.M. PARTICIPATION OF DEAF MUTES IN CIVIL PROCESS

Remedial, psychological and tactical features in activity for translators of deaf mutes in civil process concerning necessity in establishment of exact language connection between deaf and those who hears are determined.